

Міністерство освіти і науки України
Департамент освіти і науки Полтавської обласної військової
адміністрації Полтавське територіальне відділення Малої академії наук
України
Наукове відділення історії
Секція: історія України

ІСТОРІЯ БРАТІВ ШЕМЕТІВ НА ТЛІ ЕПОХИ

Роботу виконав:

Кононенко Всеволод
В'ячеславович, учень 10-Б класу
Академічного ліцею імені братів
Шеметів Лубенської міської ради
Лубенського району Полтавської
області

Науковий керівник:

Больбот Олена Миколаївна,
учитель історії, «спеціаліст вищої
категорії», учитель-методист,
"Заслужений вчитель України"
Академічного ліцею імені
братів Шеметів Лубенської міської
ради Лубенського району Полтавської
області

Науковий консультант:

Кревська Ганна,
журналістка і

письменница, Член
НСПУ та НСЖУ

Лубни – 2024

Полтавське територіальне відділення Малої академії наук України

Анотація

Автор: Кононенко Всеволод В'ячеславович, учень 10-Б класу Академічного ліцею імені братів Шеметів Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області

Науковий керівник: Больбот О.М., учитель історії, «спеціаліст вищої категорії», учитель-методист, "Заслужений вчитель України" Академічного ліцею імені братів Шеметів Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області

Науковий консультант: Кревська Ганна, журналістка і письменниця, Член НСПУ та НСЖУ

Історія братів Шеметів на тлі епохи

Упродовж значного проміжку часу питанню історії братів Шеметів на тлі епохи з різних причин не було приділено належної уваги, а окремі сторінки їхнього життєпису потребують уточнення та доповнення. Актуальність дослідження є очевидною, адже погляди братів Шеметів – справжніх поборників ідеї сильної, процвітаючої, самостійної України в умовах повномасштабної російської агресії – не втратили свого значення. До того ж, у рамках освітньої реформи НУШ наш навчальний заклад із березня 2023 р. отримав статус Академічного ліцею імені братів Шеметів.

Дана робота є спробою дослідити роль, значення та вплив Володимира Михайловича, Сергія Михайловича та Миколи Михайловича Шеметів на громадянське суспільство та формування національної єдності у єдності у контексті історичних реалій кінця XIX – початку XX століть.

Проаналізовано життєпис Шеметів, родинні листи та фото, архівні джерела, періодику поч. XX ст. та газету «Хлібороб» №№ 1-5, видавцями якої були брати Шемети. Узагальнено спогади, які стосуються родини Шеметів. Виокремлено роль братів Шеметів у популяризації «українського питання» та спроб його розв'язання. Значну увагу приділено участі наших земляків у подіях російської революції 1905 – 1907 рр. та Української революції 1917 – 1921 рр. Здійснено детальний аналіз першої на теренах підросійської України україномовної газети «Хлібороб», створено кілька таблиць та діаграму. Автору вдалося ідентифікувати та приблизно датувати дві великі родинні світлини родини Шеметів, які були зафіксовані в нашому краї.

Автор приходить до висновку, що життєпис братів Шеметів у поєднанні з їхнім соціальним та політичним становищем стане в нагоді майбутнім пошуковцям та дослідникам.

Ключові слова: брати Шемети: Володимир Михайлович, Сергій Михайлович, Микола Михайлович Шемети, «Діти Шемета», «Дім Шемета», «Лубенська республіка», газета «Хлібороб», Українська демократично-хліборобська партія.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	7
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ РОДИНИ ШЕМЕТІВ У РОЗВИТКУ ЛУБЕН НА МЕЖІ СТОЛІТЬ...	10
РОЗДІЛ 3. УЧАСТЬ БРАТІВ ШЕМЕТІВ У ДОЛЕНОСНИХ ПОДІЯХ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	14
3.1. «Лубенська республіка»	14
3.2. Брати Шемети – видавці газети «Хлібороб»	17
3.3. Діяльність Володимира Шемета як українського депутата	23
3.4. Роль братів Шеметів в Українській революції 1917-1921 рр	25
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	30
ДОДАТКИ	32

ВСТУП

Працюючи над вивченням даної теми та торкаючись аналізу різноманітних джерел, слід зазначити, що упродовж значного проміжку часу питанню історії братів Шеметів на тлі епохи з різних причин не було приділено належної уваги.

Актуальність. Дослідження історії братів Шеметів нині набуває особливої актуальності. По-перше, попри їх значну роль в історії міста Лубни та України, постаті братів з певних причин мало досліджені, а окремі сторінки їхнього життєпису потребують уточнень та доповнень. По-друге, віднедавна наш навчальний заклад отримав нове почесне звання – Академічний ліцей імені братів Шеметів. Тож нам було цікаво дізнатися більше про життя цих визначних громадсько-політичних діячів.

Мета роботи – дослідження ролі, значення та впливу братів Шеметів на громадянське суспільство та формування національної єдності у контексті історичних реалій кінця XIX – початку XX століть.

Дана мета може бути реалізована шляхом виконання наступних *завдань*, а саме:

- порівняти публікації радянського періоду із сучасними та закордонними, вивчити архівні та родинні джерела, які стосуються братів Шеметів;
- дослідити основні етапи діяльності братів Шеметів у період епохальних подій української історії, зокрема в часи російської революції 1905 – 1907 рр. та Української революції 1917 – 1921 рр.;
- проаналізувати 5 номерів газети «Хлібороб» та провести їх тематичний і порівняльний аналіз.

Об'єкт дослідження – історичні особистості Володимира Шемета, Сергія Шемета, Миколи Шемета в контексті подій української історії.

Предмет дослідження – життєпис Шеметів, родинні листи та фото, газета «Хлібороб» №№ 1-5.

Перелік використаних методів дослідження: тематичний та порівняльний аналіз, усне опитування, графічний.

Наукові підходи запропоновані учасником особисто: поєднання архівних матеріалів із родинними спогадами та взяття під час аналізу газети за одиницю вимірювання об’єм публікації однієї газетної шпальти.

Відмінність отриманих результатів від відомих раніше: кінцевий шлях життєпису Миколи Михайловича Шемета є несумісним із більшістю публікацій та потребує досліджень.

Рекомендації щодо наукового використання результатів досліджень.

Результати нашої роботи можна використовувати як одне із джерел для подальшого вивчення життєпису братів Шеметів та видання методичного посібника або брошури для учнівського та педагогічного колективу нашого ліцею, проведення науково-практичних зустрічей та занять, оформлення музейної кімнати чи стенду. Загалом – з просвітницької метою для ознайомлення якомога більшого числа зацікавленого кола осіб із відомими, але малодослідженими особистостями творців нашої української історії.

Практична цінність отриманих результатів.

Матеріали, зібрані на початковому етапі нашого дослідження, ми використали під час створення короткометражного фільму. Наша команда «Кліо» у складі учнів тоді 9-Б класу Всеволода Кононенка та Ярослави Семенової, вчителя інформатики Семенової І. В. та письменниці Ганни Кревської під керівництвом учителя історії Больбот О. М. в нелегких умовах «блекаутів» створили документальну розвідку про трьох братів Шеметів та їхнє пошанування у нашому краї. У лютому 2023 р. робота отримала дипломом Міністерства освіти і науки України за участь у Всеукраїнському конкурсі документального аматорського кіно «Українська революція: ретроспективний погляд через 100 років». Фільм має назву «Шемети – тіні минулого» [Додаток А]. Фільм став одним із факторів отримання

нашою Лубенською загальноосвітньою школою I-III ступенів №2 у березні 2023 р. статусу Академічного ліцею імені братів Шеметів. Нині його використовують у якості ілюстративної частини для проведення різних зустрічей.

Також ми взяли участь у вечорі історичного портрету «Історія крізь долі», приуроченому 150-річчю від дня народження В. Шемета (03.07.2023 р. Лубни, міська бібліотека). Наш виступ стосувався аналізу першого номера газети «Хлібороб» та постаті дружини В. Шемета – лубенки Віри Андріївни Шемет з роду Приходько, про це є ряд публікацій у місцевій та обласній пресі [Додаток Б].

Крім того, матеріали дослідження були використані під час проведення у листопаді 2023 р. конференції для старшокласників ліцею «Брати Шемети – відомі діячі українського національного відродження» [Додаток В]. Ліцеїсти ознайомилися з родоводом Шеметів, складеним автором роботи у ході дослідження [Додаток Г].

З метою популяризації діяльності братів Шеметів та з нагоди Дня україномовної преси з подання автора у обласному рекламно-інформаційному виданні «Вісник» №45 від 8 листопада 2023 р. було надруковано статтю «Мова та Слово: перший редактор «Хлібороба»» [Додаток Д].

У майбутньому плануємо і надалі систематично використовувати матеріали нашої роботи під час проведення різних заходів як у нашому ліцеї, так і в Лубенській громаді з метою подальшої популяризації ролі особистостей братів Шеметів у доленосних подіях української історії початку XX століття.

РОЗДІЛ 1

ХАРАКТЕРИСТИКА ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Працюючи над вивченням даної теми та торкаючись аналізу різноманітних джерел, слід зазначити, що упродовж значного проміжку часу питанню історії братів Шеметів на тлі епохи з різних причин не було приділено належної уваги. Систематизація та аналіз публіцистичних праць, епістолярної спадщини родини дає можливість повніше осягнути їхню історію та врешті через тло не однієї, а майже двох епох повернути їм гідне пошанування суспільства. Адже так склалося, що після судових процесів 1906 – 1908 рр. прізвище Шеметів замовчувалося органами царської влади, а за радянських часів, як і решта визначних діячів нашого краю, ця колись шанована родина була незаслужено забутою.

Отож, спираючись на доступні джерела, нам вдалося з'ясувати, що на теренах сучасної України (на відміну від української діаспори) поки що фундаментального дослідження, присвяченого виключно братам Шеметам, опубліковано не було. При цьому ми систематизували понад тридцять публікацій та напрацювань науковців і краєзнавців минулого, які стосуються цієї теми. Серед усіх опрацьованих матеріалів найбільш вагомими є ті, що були надруковані в періодиці. Ми використали як газетні публікації початку ХХ ст., зокрема газети «Громадська думка», «Рада», «Нова Рада», та підбірку п'яти номерів газети «Хлібороб», користуючись центральним цифровим архівом української преси та електронною бібліотекою НБУ ім. В. Вернадського [24 - 26] , [30], так і статті авторів за 1990 – 2023 рр. [7], [8], [15], [21-23], [29]. При цьому нас цікавила наближеність та неупередженість джерела, трактування особистостей братів Шеметів до родинних спогадів, документів та інших першоджерел.

Другий, на жаль, найменший прошарок матеріалів становлять книги, у яких автори торкаються порушеного нами питання. Таких авторів лише чотири. Це керівник історичного клубу «Холодний яр» В. Коваль [9-11], що побіжно

розкриває сторінки біографії братів, але при цьому основна сфера його досліджень – постать товариша родини Шеметів М. Міхновського. Це науковиця з Полтави Л.Бабенко [3], але її праця стосується виключно газети братів Шеметів. Це доктор права та науковець О. Панченко [16-19], втім його дослідження про братів Шеметів ідуть у контексті решти відомих діаспорян. Та наш земляк, лубенський краєзнавець Б. Ванцак [4]. На останньому джерелі ми зупинимося більш детально.

Отож, звернувшись до Лубенського краєзнавчого музею, нам вдалося з'ясувати, що свого часу саме Борис Сидорович Ванцак першим на території нашого краю та взагалі тодішнього СРСР висвітлив постаті братів Шеметів у періодиці тогочасних видань. Він особисто зв'язався з нащадками родини та систематично, впродовж десятиліть, порушував питання про Шеметів на сторінках тодішньої періодики. Врешті за його ініціативи, ще 1990 року, у центрі міста Лубни було відкрито пам'ятну дошку, присвячену братам Шеметам, за участі сина, доньки та онуки старшого з братів – Володимира Шемета та підготовлено статтю до української енциклопедії [Додаток Е]. З метою поглибленого аналізу саме цієї джерельної бази автор дослідження ознайомився з матеріалами з особистого фонду заслуженого журналіста України Бориса Ванцака, які зберігаються в Архівному відділі виконкому Лубенської міської ради [33]. Було з'ясовано, що відомий у минулому краєзнавець (1929 – 1999 рр.) до останніх днів свого життя листувався з нащадками родини Шеметів, працював з архівами КДБ, спогадами старожилів тощо. Саме Б. Ванцак 1967 р. зробив першу публікацію у пресі про газету «Хлібороб» та її засновників – братів Шеметів. В архіві пошуковця також вдалося натрапити на низку відмов у публікаціях центральних газет 1971 – 1981 рр., на листування із нащадком роду Жданом Шеметом і нарешті – на увічнення пам'яті Шеметів 1990 р. на місці, де колись стояв їхній будинок.

Згадує про братів і упорядник краєзнавчого нарису про Лубни Петро Білий [2]. Щоправда 1971 р. автор у статті «Шемет і Компанія» називає їх капіталістами, що намагалася підмінити класову боротьбу національною та критикує той факт, що їхня газета намагалася нав'язати читачеві думку про

спільність інтересів у поміщиків та селян [2, с. 26]. При цьому в публікаціях Б.Ванцака і П Білого радянського періоду досить суб'єктивно і не завжди коректно трактуються політичні погляди братів Шеметів та цілком не розкриваються їхні родинні зв'язки, характери й особистості.

Зважаючи на це, було вирішено дослідити історичне тло життя та діяльності братів Шеметів з кінця XIX ст., спираючись на адрес-календарі Полтавської губернії 1887 – 1906 рр. [1]. Завдяки цьому вдалося встановити, скільки часу та в який період опікувався справами міста Михайло Шемет та його старший син Володимир. Події початку XX ст. допомогли вивчити згадані газетні публікації тих років та родинні спогади. З цією метою ми поспілкуватися з нащадком старшого з братів Шеметів – кандидатом хімічних наук Володимиром Шеметом, що із 1995 р. мешкає у місті Юліх (Німеччина) [Додаток Ж]. Завдяки електронному листуванню, ми дізналися від пана Володимира про історію його роду від середини XV до середини XX ст. Зокрема, про репресії дружини та сина В. Шемета, про долю його братів і нащадків. Більшість отриманої інформації знайшла відображення лише в кількох публікаціях [16], [19], [7], а частина взагалі не оприлюднювалася. Завдяки тісній співпраці з нащадком родини, аналізуючи дані з адрес-календарів та періодики 1905 – 1910 рр., вдалося не лише отримати фото родини Шеметів, а й ідентифікувати деяких із них [Додаток К], [Додаток Л]. Завважимо, що ці фотокопії зберігаються в родині журналістки, письменниці Ганни Кревської з початку 2000-х років, але, на жаль, без підпису. Дане дослідження допомогло вирішити цю проблему.

Підсумовуючи опис джерельної бази, можна зробити висновок, що історія братів Шеметів стала вагомим культурно-історичним явищем на тлі відродження України к. XIX – п. XX ст., а становлення їхньої самоідентичності відбулося на народних традиціях нашого краю та завдяки дружбі з провідними діячами того часу. Брати Шемети відіграли дуже важливу економічну, політичну та культурно-просвітницьку роль у становленні усього прогресивного українства. Вони були носіями культури свого народу та світочами прогресивних ідей.

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ РОДИНИ ШЕМЕТІВ У РОЗВИТКУ ЛУБЕН НА МЕЖІ СТОЛІТЬ

Досліджуючи історію братів Шеметів, не можна оминати життя міста Лубни, у якому вони жили та працювали. На к. XIX – п. XX ст. місто було адміністративною одиницею – центром Лубенського повіту із широко представленими освітніми закладами та економічною діяльністю, до якої причетні брати Шемети та їхній батько – багаторічний міський голова Михайло Шемет.

Дослідивши навчальний посібник з історії Лубенщини «Рідний край» [4], вдалося з'ясувати, що економіка міста здійснює справжній ривок після завершення будівництва залізниці через Лубни, яка 1901 р. з'єднувала Київ та Полтаву [4, с. 49]. У наступні роки зводяться перші великі підприємства: парові млини, тютюнові та суконні фабрики. За свідченням нащадка роду – пана Володимира – саме Шеметам належали в місті два останні підприємства [7]. Загалом вдалося з'ясувати, що родині Шеметів належало 5 виробничо-промислових підприємств міста. Ряд дослідників, зокрема науковий співробітник музею Т. Дяченко, керівник історичного клубу «Холодний яр» В. Коваль та краєзнавець Б. Ванцак [25], [9], [4] зазначають, що родині також належали цегельня, млин, олійниця, лісопилка та понад 1000 га землі, з яких половина – орної. Отож родина Шеметів була заможними землевласниками Лубенського повіту та входила до десятка найзаможніших родин України. Зокрема, пан Михайло був членом Лохвицького Товариства сільських господарів [17], йому належав великий ліс між Клепачами та містом. Зазначимо, що рівень достатку родини дозволив на початку століття придбати у центрі Києва значну нерухомість. Про що нас інформує правнук родини Володимир Шемет: «У 1902 році мій прадід спільно з дітьми придбав три будинки у Києві на вулиці Жилянській, у кварталі, який поміж української інтелігенції звався «Український Парнас». Поруч жили видатні діячі української

культури – Михайло Старицький, Микола Лисенко, Олена Пчілка, Леся Українка, Панас Саксаганський... У нашому маєтку бували Михайло Коцюбинський, Микола Садовський, Марія Заньковецька, Ілля Шраг та багато інших». Про частину лубенських землеволодінь Шеметів згадував краєзнавець Милорадович 1902-го року: «... Мимо заокруглених пагорбів, серед яких найвищий називається Раковою горою і на даний час разом із прилеглим лугом належить колишньому лубенському міському голові М. К. Шемету... А ще родина мала великий будинок у центрі Лубен та маєток на хуторі Олександрівка» [8].

Завдяки адрес-календарям Полтавської губернії [1], вдалося з'ясувати, що батько братів, відставний поручик Михайло Шемет, очолював Лубенську Управу в 1885 – 1898 рр., тобто – 13 років. Такий термін дає підстави стверджувати, що Михайло Казимирович користувався серед підлеглих та містян значним авторитетом.

Період к. XIX ст. у підросійській Україні виявився складним: вводяться обмеження на освіту за національною ознакою, посилюється цензура, нівелюється воля громад. Втім, за головування М. Шемета в місті зникають довгобуду навчальних закладів, працюють бюджетоутворюючі підприємства, а Лубни приймають закон, за яким встатковуються будівельні, торгові та інші норми життя громади: «Обов'язкові постанови для мешканців міста Лубен, видані 1898». Спираючись на адрес-календарі Полтавської губернії [1], вдалося з'ясувати, що після завершення каденції колишнього голову М. Шемета щонайменше 7 років поспіль (1899 – 1906 рр.) обирають одним із 28-ми гласних міської думи, тобто депутатом міської ради. При цьому Михайло Казимирович працює у тогочасному «депутатському корпусі» кілька літ одночасно зі старшим сином Володимиром.

Навчальний посібник з історії Лубенщини [4] та адрес-календарі Полтавської губернії [1] свідчать, що на к. XIX – п. XX ст. у місті діяло кілька навчальних закладів, але їхньої спроможності не вистачало на всіх охочих навчатися. Зокрема, найдавнішим закладом вважається Лубенське повітове училище 1814 р., а ось відкриття гімназій сталося лише через півстоліття: чоловічої 1872 р. та жіночої

1878 р. У 1886 р. відкрилося лубенське духовне училище для хлопчиків і лише 1908 р. – Лубенське жіноче єпархіальне училище. Таким чином, навчальних закладів для дівчаток вкрай не вистачало, будівництво недостатньо фінансувалося та тривало роками, тож їхнє відкриття стало вкрай важливим для громади. Завдяки публікаціям з наукових фондів Лубенського краєзнавчого музею та під час дистанційного спілкування з нащадком роду Шеметів – паном Володимиром – стало відомо, що тодішній міський голова М. Шемет причетний до фінансування та відкриття 2-х із 5-ти названих нами закладів. Зокрема, Михайло Казимирович входив до опікунської ради Лубенської жіночої Олександрійської гімназії та допомагав завершити її будівництво з власних коштів, а також постачав зі своєї лісопилки деревину для будівництва духовного училища [5], [Додаток М].

Виходячи з цього, можемо припустити, що подальша політична кар'єра братів Шеметів базувалася не лише під впливом М. Міхновського [11], а й на прикладі успіхів їхнього батька. Зазначимо, що відставний поручик царської армії та герой Кримської війни мав загалом 20 років управлінського стажу. Ця безпрецедентна цифра вказує на рівень фаховості та авторитету патріарха родини.

Також, спираючись на публікації друзів родини Шеметів [10], не можемо обійти увагою таємний гурток, члени якого спілкувалися українською мовою. У 1886 р. гурток нараховував 25 осіб: студентів, гімназистів та вчителів обох гімназій. Саме на його основі з часом виникла таємна спілка, яка мала неофіційну назву «Діти Шемета». Серед активних членів на 1896 рік значилися Б. Павленко, М. Порш, І. Жигadlo, П. Спішилів, Б. Мартос, Ліза Шемет (рідна сестра братів Шеметів) та сестри Сулимовські. За свідченням історика О. Лотоцького, «Цей гімназіяльний гурток утворився під впливом Володимира Шемета, і тому місцеве громадянство ще тривалий час називало його симпатиків «дітьми Шемета» [10, с. 185]. В. Шемет вважав, що гімназійний гурток слугував зв'язком поміж Києвом (як осередком українського життя) та лубенською молоддю. Старший Шемет «доставав» українські книжки, знайомив молодь з історією українського руху. Тоді подібні речі не можна було говорити на публіку, та попри це український гурток

«ріс», підтримував зв'язки із сільською інтелігенцією, а через неї українська думка йшла на село.

«Головними пропагаторами українства майже на цілу Полтавщину були за моїх гімназійних часів покійний Микола Міхновський та Володимир Шемет. Вплив їх на гімназійну молодь був величезний. Не дурно, молодих adeptів українства у Лубнях місцеве громадянство інакше не називало, як «діти Шемета», – розповідає Дмитро Дорошенко в газеті «Діло» 7.01.1927 р. [10, с. 185]. Гурток проіснував недовго. Навесні 1900 р. в Лубенській гімназії стався заколот – як відгомін студентських університетських рухів. У відповідь міська влада закрила випускні класи, а деякі гімназисти були арештовані. Та це не завадило гімназістам обох гімназій та навіть їхнім деяким педагогам страйкувати 1905, 1917 р., вимагаючи ввести викладання та придбати літературу рідною мовою [25].

Таким чином, за рівнем розвитку економіки та виробництва Лубни на к. XIX – п. XX ст. посідали одне з гідних місць у Полтавській губернії, а левову частку цього розвитку становили підприємства та сировинна база родини Шеметів, яка здійснювала значний економічний вплив на розвиток інфраструктури міста. За фінансової та адміністративної підтримки Михайла Казимировича Шемета в Лубнях було відкрито 2 навчальних заклади міста, на 5 підприємствах родини працювали сотні робітників, а його сини активно пропагували українське слово та мову. Саме родині Шеметів належить підняття на найвищому рівні «українського питання». Адже до виходу їхньої газети та створення гуртків українська мова була офіційно забороненою, а серед тогочасної еліти непопулярною. Провідна роль братів Шеметів у її популяризації призвела до помітних позитивних зрушень у свідомості містян. При цьому родина Шеметів належала до тогочасної економічної та політичної еліти міста, тож це додало їхній позиції ваги.

РОЗДІЛ 3

УЧАСТЬ БРАТІВ ШЕМЕТІВ У ДОЛЕНОСНИХ ПОДІЯХ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

3.1. «Лубенська республіка»

Підросійська Україна на п. ХХ ст. розвивалася під впливом російських революційних подій 1905 – 1907 рр. Саме з цим періодом пов’язана активна діяльність братів Шеметів, які долучилися до створення так званої «Лубенської республіки».

Спираючись на публікації тогочасної преси та спогади сучасників [3], [4], [5], [9], [13], [27], вдалося відтворити основні віхи вируючого життя Лубен 1905 р. у таблиці 3.1. «Брати Шемети на тлі революційних подій в м. Лубни 1905 року».

Таблиця 3.1.

Брати Шемети на тлі революційних подій у місті Лубни 1905 року

Дата	Подія в Лубнах
8 лютого	Навчальні заклади міста закривають «на карантин» у зв’язку з революцією, страйкують робітники млина Когана.
1 травня	Страйк тютюнової фабрики Клермана, акціонерами якої є Шемети. На квартирі в робітниці знайшли гасло з написами «Геть самодержавство», «Хай живе 8-годинний робочий день». У місто прибули військові 16 Донського козачого полку.
28 травня	На Плютенцях пройшли тренувальні стрільби майбутньої ТРО.
16 липня	У літньому театрі вбито поліцейського справника Семенова.
6 серпня	На ярмарку з криками «Бий поліцію» її закидали камінням.
8 серпня	Спирили роботу млини, тютюнова та суконні фабрики, якими володіли брати Шемети.
10 жовтня	Оголосили страйк гімназії, а лубенські залізничники спинили рух потягів. Прибулим військам поновити його не вдалося. Володимир Шемет як депутат міської думи входить до Комітету Оборони Лубен.
2 листопада	В. Шемет звернувся до голови Ради Міністрів імперії з проханням дозволити видавати газети «Лубенщина» та «Поступ», але відповіді так і не отримав.

<i>12 листопада</i>	<i>Брати Шемети випустили у світ першу україномовну газету «Хлібороб». Редакція та друкарня знаходились у будинку їхнього батька – так званий Дім Шемета в центрі Лубен.</i>
---------------------	--

19 листопада	700 страйкарів у Лубенському депо вимагали збільшити на 30% платню та надати оплачувані відпустки. 12 виборних (делегатів) арештували того ж вечора, а на потяги замість машиністів хотіли посадити саперів, але не вийшло.
15-18 грудня	Загальнополітичний страйк. Бунтівники спинили роботу всіх підприємств, вигнали працівників суду та земства, закрили установи міста та залізницю. Машиніст Калайда пустив із депо потяг назустріч військам. На мітинг зібралося до 4 000 лубенців. Поліції не було. Юрба хотіла штурмувати суд та в'язницю.
22-23 грудня	Міській самообороні роздають зброю. Випадково застрелився один з її учасників, член «Бунду», Ієхієль Бroyд. Його похорон переріс у півторатисячний мітинг. Перед труною несли вінки від різних партій і гуртків міста: РУП, робітників, гімназистів, газети «Хлібороб». З часом похорон єврейського юнака помилково означають як день проголошення республіки.

Очевидним є факт, що революційні події п. ХХ ст. наклали значний відбиток на життя провінційних Лубен та його мешканців. У жовтні 1905 р. спинили роботу життєво важливі підприємства міста: залізниця та млини, до них приєдналися фабрики й гімназії. З метою запобігання погромам було створено Центральний комітет лубенських організацій, який за місяць перейменували на Революційний Коаліційний Комітет [13]. До його складу входили проукраїнські політики, зокрема й брати Шемети. Очолив цю організацію український громадсько- політичний діяч Андрій Лівницький, потому Президент УНР в екзилі (1926 – 1956 рр.).

Детально ці події описує у своїх спогадах «На грані двох епох» дружина А. Лівницького Марія Лівницька [13]. Комітет здійснював владно-адміністративні повноваження у Лубнах та деяких селах Лубенського повіту. До беззаперечних успіхів діяльності належить організація і функціонування Лубенської Громадської самооборони, тобто фактично мілітарного органу, який складався з 6 бойових дружин і однією з головних функцій якого була протидія єврейським погромам та арештам революціонерів. Але найголовнішим завданням організації було забезпечення правопорядку в місті, з чим вона впоралася. В умовах сьогодення ми чітко усвідомлюємо, наскільки важливу роль у житті лубенців поч. ХХ ст. відіграв Комітет. Підтвердженням цього є наступний факт: «На початку ХХ століття в

Лубнах мешкало 9 000 городян, з яких третина була євреями. Серед них найбільше було підприємців. Вони, аби уникнути погромів, фінансували лубенську самооборону, яка стала в місті правоохоронним органом» [3].

Попри чисельні записи радянських видань, безпосередні організатори тих подій запевняють, що Лубенську республіку офіційно не було проголошено. «Хоч фактично Лубенської Республіки проголошено не було, царська адміністрація пізніше змайструвала грандіозний процес «по делу о Лубенской Республике», в якому головними обвинуваченими були Андрій Лівицький та Володимир Шемет», – згадувала Марія Лівицька [13].

Сім томів слідства, понад 500 свідків та 14 захисників. Акт обвинувачення на 106 аркушах, 54 підсудних, двоє з яких не дожили до суду. Фінал процесу тривав 29 днів, а до цього тягнувся кілька років, географічно розтягнутий на паралелі: Лубни – Полтава – Київ – Лубни. Справа про лубенську самооборону закрутилася ще 1906-го, а фінал отримала аж 1909-го року. Братів Шеметів звинуватили в тому, що в 1905 – 1907 рр. вони заснували місцеві осередки заборонених партій, працювали під проводом об'єднаного центрального комітету та закликали місто і два повіти не платити податки, силоміць одбирати у поміщиків землю, організовували мітинги і виставляли вимоги революційного характеру. «В суботу 23 лютого 1908 року під надзвичайною вартою москалів, чеченців, стражників та поліції на чолі з помічником справника з місцевою тюрми одправлено «етапным порядком» в Полтаву політичних в'язнів: колишнього члена 1-ї Державної Думи Володимира Шемета, видавця «Хлібороба» – Миколу Шемета.... Усього – 38 осіб. Для Шеметів це вже був другий арешт. До цього, наприкінці 1907-го року, аби звільнити з-під варти братів, адвокати внесли за кожного по 10 000 карбованців застави. У Київському військовому суді депутат Володимир Шемет отримав 4 місяці в'язниці, а редактор «Хлібороба» Микола – 1 рік. То були найбільш м'які покарання» [9]. Виправдання у апеляційному суді Володимир Шемету добився адвокат і його студентський друг – ідеолог українського самостійництва Микола Міхновський.

Слід зазначити, що питання так званої «Лубенської республіки» є мало дослідженим українськими істориками, його оцінки варіюють від визначення явища як суто локальної самооборони з деякими культурними зверненнями до називання подій «першою українською державою» у новітній історії. Ця історія потребує серйозного подальшого вивчення, та факт активної участі братів Шеметів у цих подіях є незаперечним.

3.2. Брати Шемети – видавці газети «Хлібороб»

«Нехай же «Хлібороб» стане найповнішим і найяскравішим виразником того, чого хочуть і до чого прагнуть наші хлібороби-українці, усе селянство наше».

Володимир Михайлович Шемет

Важливими для нашого дослідження є події початку листопада 1905 р. у місті Лубни (див. табл. 3.1.), саме тоді брати Шемети випустили першу україномовну газету на території російської імперії під назвою «Хлібороб». Аналізуючи наукові праці та розвідки журналістів, вдалося з'ясувати, що даній події приділялася значна увага.

Перша наукова згадка про газету датується 18 січнем 1907 р. Щоденний критико-бібліографічний журнал «Книга» характеризує лубенське видання як таке, що відразу викликало до себе загальну симпатію. «Все в цій газеті було молодим, щирим, все спиралося на розумні засади національного, політичного і соціального звільнення народних мас» [28]. Втім, за часів СРСР, газета трактувалася як «куркульсько-буржуазна». Початок реабілітації видання належить нашому землякові, журналісту та краєзнавцю Борису Ванцаку. За його записами, він ще 1966 р. збирав матеріали про газету та її засновників у московських архівах [33].

Заснування 1905 року в Лубнах першої україномовної газети на території царської імперії стало несподіванкою як для царського режиму, так і для населення України. Адже тільки встиг вийти царський указ від 17 жовтня 1905 року, який

давав окремі права та свободи населенню, а вже менш як за місяць, 12 листопада, світ побачив перший номер лубенської газети «Хлібороб» [Додаток Н].

Видавці зіштовхнулися з багатьма проблемами. Перша – дозвіл на друк українського видання не дали, тому «Хлібороб» випустили «явочним порядком, коштами і заходами Лубенської української громади», тобто за гроші родини Шеметів. До цього В. Шемет звернувся телеграфом 2 листопада 1905 р. до голови Ради Міністрів Російської імперії з проханням дозволити видавати газети «Лубенщина» та «Поступ», але відповіді так і не отримав [22]. Друга – у друкарні не було шрифту літер «є» та «ї», але в Лубнах цю проблему частково вирішили. «Є» взяли зі старослов'янської, а «ї» замінило «і». Для читачів, котрі розучилися читати рідною мовою, прямо під заголовком редакція уточнила: «Вважайте, що «и» треба вимовляти як «ы», а є – вимовляти як «йе» [30].

Брати Шемети були не лише видавцями, але й авторами багатьох матеріалів, що друкувалися в газеті. Одним із ідейних фундаторів та дописувачів «Хлібороба» став Микола Міхновський, що тоді жив і працював у Лубнах. Засновником газети вважають Володимира Шемета, який писав про видання так: «Нехай же «Хлібороб» стане найповнішим і найяскравішим виразником того, чого хочуть і до чого прагнуть наші хлібороби-українці, усе селянство наше» [30]. Втім, випусковим редактором (тобто особою, що відповідала за верстку, змістовне наповнення номерів та їх розміщення) був найменший із братів – Микола Шемет. Первинно, ще за часів виходу газети, прокладні видання, нівелюючи роль газети, стверджували, що її редактор «підставний» [4]. На жаль, цю традицію підхопили радянські дослідники. Завдяки спілкуванню з нащадком родини Володимиром Шеметом вдалося з'ясувати, що на той час Микола Шемет – випускник Університету Святого Володимира – мав за плечима 23 роки та вагомий стаж видавничої діяльності. Зокрема, до «Хлібороба» Микола був редактором журналу «Самостійна Україна», де підписувався псевдонімом Михайленко – на честь батька Михайла. У вересні 1905 р. вийшло єдине число часопису, у якому між іншого надрукували «Основний закон «Самостійної України», Спілки народу

українського». Фактично – українську конституцію. Зі спогадів родини його виданням займався саме Микола Шемет, що для цього виїхав до Львова та особисто провіз через кордон заборонений часопис, а за кілька місяців став редактором «Хлібороба». Отже, історія з «підставним» редактором є фейковою.

У ході дослідження авторіві вдалося самостійно проаналізувати п'ять номерів газети «Хлібороб», які оцифровано в НБУ ім. В. Вернадського [30]. Результатом цієї роботи стали порівняльний та тематичний аналіз основних матеріалів усіх п'яти номерів газети «Тематичний поділ номерів газети «Хлібороб»» («табл. 3.2.») і діаграма «Аналіз тематичного наповнення газети «Хлібороб» №№ 1-5 за 1905 «рік» («рис.3.1.»).

Таблиця 3.2.

Тематичний поділ номерів газети «Хлібороб»

№	Дата	Основна тематика номеру
1	12 грудня (листопада) 1905 року	Вірш «На спогад товаришеві в тюрмі». Царський маніфест та тлумачення його наслідків для українців у статті «Про вольності громадянські», «Що таке виборче право», «Правда про розбої ... », кроткі новини з Петербурга, Одеси, Києва, Галичини, новини місцеві у рубриці «Лубенське життя». Оголошення від редакції, що друкарня виїздить в інше приміщення.
2	20 грудня (листопада) 1905 року	Вірш Яким Самотнього «Не стогніть!» Звернення В. Шемета «Заклик до селян». Селянський приговор. Некролог В. Шемета «На спомин Володимира Лесевича». Статті «Про автономію», «Про Фінляндію». Звістки з Галичини, Петербурга, Києва та Кронштадта. Огляд преси – «Що пишуть по часописах». Оголошення від редакції про переїзд друкарні.
3	28 грудня (листопада) 1905 року	«Про селянський з'їзд», «Петербургське українське віче», «Приговори» – рішення з'їздів та зібрань. З'їзд української радикальної демократичної партії та «недержавних» народів у Петербурзі. Заклик до селян та «Лубенське життя» за два тижні. Вірш харків'янки Христини Алчевської «До дітей мого краю». Оголошення від редакції, що перше та друге числа газети усі продані, а редакція, на відміну від друкарні, лишається за попередньою адресою: Лубни, на Полтавщині, дім Шемета.

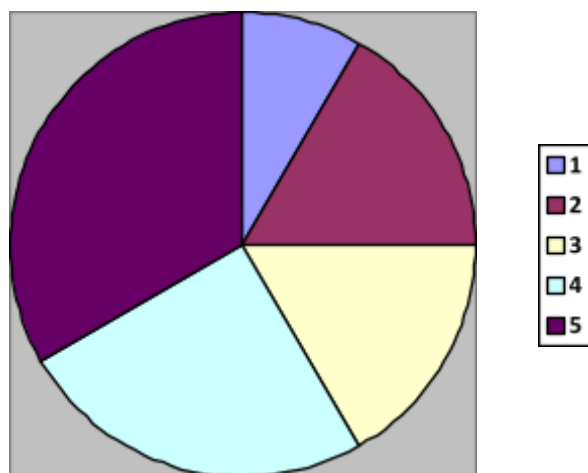
4	7 студня (грудня) 1905 року	Вірш Ю. Будяка «Хмара». «Заходи проти волі», «Переяславські умови» – аналіз історичних взаємозв'язків Києва та Москви на основі недотримання умов Переяславських статей. Новини з Чернігівщини, Полтавщини
---	-----------------------------------	---

		та Лубенщини, коротка замітка «Що діється у війську». В. Шемет «Якої партії нам ще треба?» під гаслом «Селяни усієї України єднайтесь!» Приговори. Звернення до української інтелігенції. Новини з Чернігівщини, Київщини, Полтавщини. Українське життя. Оголошення від редакції.
5	16 студня (грудня) 1905 року	Вірш Якіма Самотнього «Прокидайтесь!». Селянські страйки. «Як поладити справи народів російської держави?». Приговор Семенівського сільського сходу. Лист з Галичини про боротьбу в Австрії за загальне виборче право. З'їзд учителів Миргородського повіту. Новини Золотоніського повіту. «Звістка про український селянський з'їзд у Києві». Українське життя. «Звістки» – короткий інформаційний дайджест політичних новин. Відкритий лист-звернення до редакції «Председателя» Ковалівського комітету Українського селянського союзу, який підписав Петро Оправхата. Оголошення від редакції про те, що «п'яте число спізнилося через непорозуміння з адміністрацією та страйк».

Рис. 3.1.

Аналіз тематичного наповнення газети «Хлібороб» №№ 1-5 за 1905 рік

Аналіз виконувався за кількісним показником публікацій, які розміщено в наступному тематичному порядку: 1. **Синій** – Літературні публікації – 8%. 2. **Бузковий** – Офіційні документи – 16 %. 3. **Жовтий** – Новини місцеві – 16%. 4. **Блакитний** – Новини всеукраїнські – 26%. 5. **Фіолетовий** – Публіцистична аналітика – 34%.

На першому номері газети «Хлібороб» написано 12 грудня 1905 р., але слід читати 12 листопада. У царській імперії не існувало офіційного українського

календаря, тому Шемети взяли народні назви місяців: падолист – нині жовтень, грудень – листопад, студень – грудень. Тому 12 грудня слід читати, як 12 листопада, бо тоді листопад звали груднем, а грудень – студнем.

Щотижневик вийшов у «Домі Шеметів», коштував 5 копійок і друкувався без цензури, а обсяг мав 4 сторінки [Додаток О]. Наклад перших номерів – 5 000 примірників, продавався в роздріб та за передплатою, розповсюджувався в більшості губерній підросійської України та орієнтувався на селян, тому називався селянським часописом, що боровся за кращу долю хлібороба. Перші номери газети вийшли з цитатою Шевченка «Учитесь, брати мої, думайте, читайте! І чужому навчайтесь, й свого не цурайтесь!», а два останні під гаслом «Селяне усієї України, єднайтесь!». Редакція звернулася з таким девізом: «Кличемо усіх прихильників народу, усіх, хто бажає щастя упослідженим, робочим людям, кличемо до спільної праці економічної та національної на користь рідного краю!..» [23].

«Хлібороб» підтверджує статус справжньої української газети. Мовне питання постає в ній найпершим: «Заборонено було цілому 30-мільйонному народові українському вчитися і розвиватися на своїй рідній мові. Такого гніту, такої заборони не зазнавав і не зазнає, мабуть, ні один нарід на світі» [30]. Як зазначав у своєму щоденнику славетний видавець Євген Чикаленко, цей часопис «зробив у Києві цілу сенсацію: на вулицях просто виривали його з рук у газетчиків. Писалося в ньому дуже сміливо і гостро, хоч такою штучною мовою, що мене аж сум брав. Всі почали дорікати одне одному, чому й ми [кияне] не почали видавати газети зараз, а постановили випускати з нового 1906 року» [27].

П'ятий номер 16 студня (грудня) вийшов сенсаційним накладом – 80 000 примірників. «Якої партії нам ще треба?» – зверталася редакція до читачів і пророче зазначала: «Може, не далекий той час, коли в цьому народному морі зіллються ті маленькі струмочки, що звалися досі українськими партіями...» [30].

У наступному номері брати Шемети збиралися аргументовано викрити несправедливість московсько-українських стосунків: «...подати в цій справі факти, що показуватимуть, які саме були до цього часу відносини», але шостий номер

видання, на жаль, так і не вдалося надрукувати. «Хлібороб» офіційно заборонили у січні 1906 р., а всі наявні примірники газети арештували [22].

Нас зацікавила подальша доля редакції «Хлібороба». Завдяки публікаціям у газеті «Рада» вдалося з'ясувати, що влітку 1906 р. В. Шемет намагався добитися появи газети під новою назвою – в якості суспільно-політичного часопису «Хліборобська справа», але не судилося. Друкарню пограбували, поліція вирішила, що то «підступи конкурентів» [25].

Показово і неодноразово фігурував наш «Хлібороб» як речовий доказ на суді. Наприкінці 1906 р. в Києві судили вчителя Бореви́ча з учнем художньої школи Варнавою за те, що вони на базарі читали людям «Хлібороба» і тлумачили прочитане. Першому дали 8 місяців, другому – рік в'язниці [28]. 1908 – 1909 рр. примірники забороненої газети фігурували речовим доказом у Лубенському окружному суді. Слухання спинили на добу. Судді заявили, що не розуміють публікацій українською, тож їм довелося наймати перекладача [9], [25]. Утретє наше видання сплило із небуття вже в суді радянському. 1928 р. у справі СВУ (спілка визволення України, яку придумали слідчі) та 1942р., коли за «Хлібороб» судитимуть Віру Шемет – дружину одного із засновників видання. На ці матеріали ми натрапили в архівах Б. Ванцака [33]. Згідно з фрагментом справи КДБ №147504/1368, Віра Андріївна зізналася, що в них вдома зберігалася газета «Хлібороб», яка на той час стала «контрреволюційною».

Таким чином, у світ вийшло лише п'ять випусків газети, але це не применшує її ролі в розвитку української преси. По-перше, до цього майже півстоліття в Україні, на території царської імперії, після видання Емського указу було заборонено друкувати будь-яку періодичну чи художню літературу українською. По-друге, саме після «Хлібороба» українські видання, попри закриття, заборони та арешти, не припинили діяльності, а почали набирати обертів. З 2009 р. і нині в Україні саме 12 листопада святкують День українськомовної преси, а підручники з її історії починаються саме нашим «Хліборобом», який на свій страх і ризик випустили в Лубнах брати Шемети.

3.3. Діяльність Володимира Шемета як українського депутата

Володимир Шемет – найстарший серед братів, якого можна назвати тричі українським депутатом. Цю сміливу тезу ми аргументуємо наступними фактами: Володимир обирався до міської думи, І Державної думи російської імперії та Української Центральної Ради. При цьому він принципово говорив лише українською, писав нею депутатські звернення та відстоював суто українські питання. Він член Братства тарасівців, співавтор скандального проєкту засад автономії України у складі росії, співзасновник кількох українських партій та газет. У листах, що зберігаються в Лубенському міському архіві, його син Ждан характеризує батька так: «Лагідний у колі рідних та близьких, нетерпимий та швидкий на відповідь до несправедливості» [33]. Володимир Шемет народився 1 липня 1873 р. на хуторі Олександрівка під Лубнами. У 1883 р. вступив до Лубенської чоловічої гімназії. Після того Володимир 1892 р. вступив на природничий факультет Петербурзького університету, а 1895 р. був виключений з університету за революційну діяльність і висланий у Лубни. Тож іще юнаком Володимир опинився під пильним наглядом царської поліції: «Поліція дуже скося на його дивилась. Посипалися доноси. А наслідок їх – труси. Та як кіт з мішка. Не встигне од одного очунять, як зараз і другий. Щороку по два, по три труси. І кожен раз нічого не можуть знайти, окрім якої-небудь нещасної закордонної галицької книжки» [Додаток Р].

Лише 1902 р. старший з братів Шеметів склав екстерном іспити на природничому факультеті Київського університету. Павло Крат згадує нашого земляка так: «Я мав нагоду познайомитися з Володимиром Шеметом, який хоч був з великих панів та студентом Київського університету, але ходив у селянській чумарці та сивій смушевій шапці, а розмовляв лише українською мовою. Він завжди казав: «На Україні хай кожний чужинець говорить по-нашому, а як я поїду в його країну, там говоритиму по-їхньому» [6, с. 5]. Знаковим є той факт, що він разом із М. Міхновським у 1902 р. став засновником Української Народної Партії, яка висунула програмну вимогу – незалежність України.

У адрес-календарях Полтавської губернії зазначається, що в 1903 – 1904 рр. Володимир Шемет одночасно з батьком Михайлом обирався гласним Лубенської міської думи [1]. Міський депутат вимагав справедливого бюджету, підтримував думку збудувати в Лубнах історично-етнографічний музей та запровадити в навчальних закладах викладання української мови.

У квітні 1906 р. Володимира Шемета обирають депутатом І Державної думи росії. Посол від Полтавщини дістав 101 голос і став третім за кількістю виборців у губернії. Шемета обрали народним посланцем не завдяки, а всупереч – це був чи не єдиний кандидат, який пройшов до Державної думи під суто національними гаслами [24], [8], [Додаток С]. У цій установі він працював у комісії для складання проєкту закону про національну рівність, був членом української фракції та входив до бюро Українського парламентського клубу. Будучи послідовним самостійником, розуміючи, що це питання у тогочасному житті імперії та України не на часі, позиціонував себе як автономіст, виступав за те, щоб усі народи царської Росії стали рівними і мали право говорити та навчатися своєю мовою, займатися розвитком власної національної культури. Свої автономістські погляди В. Шемет демонстрував і у аграрній сфері, щоб земельні питання вирішувалися не загальнодержавним законодавчим органом, а крайовим. Не залишав В. Шемет активної громадсько-політичної роботи і після розпуску І Державної думи: восени 1906 р. він із групою депутатів підписав «Виборзьку відозву» – заклик до народу чинити «пасивний опір урядові (не платити податків, не давати рекрутів) доти, доки цар не призначить нових виборів до думи». Разом з іншими «виборжцями», Шемета було заарештовано й засуджено до тримісячного ув'язнення [7], [22].

Олександр Лотоцький характеризував Володимира Шемета як «героя безчасся», який «виконував функції зовнішнього маніфестування українства, що були так потрібні, коли сили урядові намагались стерти всі ознаки його з громадської уваги» [10].

1917 р. Володимир Михайлович Шемет удруге став депутатом від Полтавської губернії, цього разу до Української Центральної Ради. Певний час

відвідував її засідання, але щораз дужче розчаровувався у тодішніх настроях правління, а саме в тому, що Україні не потрібна армія.

Таким чином, позиція Володимира Шемета як депутата полягала у відстоюванні українських інтересів на усіх рівнях влади – від повітової та загальноімперської до загальноукраїнської законодавчої. Він твердо стояв на своїх ідейних позиціях та ніколи їм не зраджував.

3.4. Роль братів Шеметів в Українській революції 1917 – 1921 рр.

На початку Української революції 1917 – 1921 рр. лідерами громадської думки лубенців знову стали брати Шемети. За постановою міських зборів від 7 травня 1917 р., «Українське Народне віче у Лубнах шле Українській Центральній Раді найщиріші привітання. Домагайтесь негайного признання національно-територіальної автономії України. З доручення віча, Голова Просвіти Володимир Шемет» [25]. Отож у травні-липні Володимир мешкає в Лубнах, де очолює осередок «Просвіти» та входить до Повітового виконавчого тимчасового комітету Шкільної Ради, який мав на меті розпочати реформування галузі освіти. Шемети випускають збірку «Заборонені твори Т. Шевченка» та збірник революційних пісень, куди увійшли твори Шевченка, Лесі Українки, Кандиби. На примірнику поезій Шевченка читаємо: «Видання Лубенської ПРОСВІТИ №1. Лубні. Друкарня Б. Левітанського (дом Шемета). Ціна 5 коп.» [5].

За рік до цього В. М. Шемет створив приватну українську гімназію в Лубнах, від якої був делегований депутатом до Української Центральної Ради. Після заміни полтавських депутатів-самостійників представниками соціалістичних партій брати Шемети разом з іншими діячами українського визвольного руху прагнуть знайти шлях ефективного розвитку для країни.

У цей час активізує свою політичну діяльність середній із братів Шеметів – Сергій Шемет [Додаток С]. З його ініціативи 29 червня 1917 р. в Лубнах відбулись установчі збори Української демократично-хліборобської партії, які зібрали

близько 1500 хліборобів. Сергій Шемет очолив партію, а відомий історик В.Липинський написав її програму, яку видали теж у Лубнах [31].

Зазначимо, що за 9 місяців Центральна Рада втратила довіру на місцях. У результаті українці не змогли гідно відбити першу московську атаку к. 1917 – поч. 1918 рр. У березні 1918 р., відразу після звільнення нашого краю від московської окупації, у Лубнах зібралися хлібороби із шести повітів Полтавщини. Українські хлібороби мріяли про самостійну Україну, якою б керував президент (гетьман), спираючись на парламент, а основу села становили міцні фермерські господарства.

29 квітня 1918 р. Сергій Шемет став одним із ініціаторів скликання Хліборобського конгресу, на якому Павла Скоропадського проголосили гетьманом. «Зорганізована в Лубнях при кінці березня численна хліборобська делегація – своєю демонстративною появою в Києві, своїм протестом проти соціалістичних ексцесів правительства Центральної Ради і своєю виразно підкресленою вірністю державно-національним українським змаганням – показала і своїм, і чужим, що на Україні єсть сили, які хочуть України, але для яких Україна не єсть синонімом анархії, розбишацтва, або безвідповідальної гри в різні соціально-революційні експерименти» [32]. Сам гетьман зазначав, що він любив поговорити з братами Шеметами, хоча йому й не подобалося їхнє «крайнє українство». При цьому Скоропадський чесно визнає, що саме полтавські хлібороби, завдяки своїй згуртованості, відіграли провідну роль у поваленні Центральної Ради. «Вона (партія) перша нанесла їй серйозний удар», – зазначав гетьман [17], [19]. Цими подіями розпочнеться новий етап Української революції – доба Гетьманщини.

Найбільш трагічно позначилися буремні революційні події на долі наймолодшого з братів Шеметів – Миколи [Додаток Т]. До сьогодні існує невідповідність між подіями, які стосуються його загибелі. Рік смерті Миколи Михайловича Шемета у багатьох виданнях зазначається 1917. У той же час полковник УНР Всеволод Петрів, який звільняв Лубни 18 – 20 березня 1918 р., так описав події того часу: «На послуги нашого полку стали дуже різні верстви

населення... зокрема, були Шемети, які хотіли до нас приділити навіть якийсь відділ Червоного Хреста» [20, с. 84]. Втім, у місто прибули штаби армії та почали вимагати з містян контрибуцію, адже дивізії пообіцяли платню, але не видали її. «Свідомі українці Лубен ходили тому невеселі, і як кажуть, то й смерть одного з Шеметів, який застрілювався після приходу нашої піхоти та штабів, теж спричинило те, що він зазнав від українських військ, а саме відношення тих військ до населення, яке йому довелось побачити на власні очі, якраз не таке, про яке мріялося» [20, с. 87]. Тож із цих свідчень виходить, що Микола Шемет загинув весною 1918 р. Саме цієї точки зору дотримується автор дослідження.

Наступні свідчення також підтверджують версію самогубства. «Я ще юнаком із дядьком Романом був у Лубнах в середині 70-х років. Тоді чув спогади дідуса, який працював конюхом на хуторі Олександрівка. Він розповів, що Микола Шемет наклав на себе руки. Тому похований у лісі, позаду родової каплиці. Я думаю, людиною він був мужньою. Лише втрата цінностей, у які він вірив, збудила його до такого вчинку», – зазначив нам під час листування нащадок роду В. Шемет. Також в архівах Лубенської міської ради вдалося виявити записи п'яти старожилів міста, які одноголосно стверджували – Микола наклав на себе руки, застрелився з револьвера у батьківському флігелі [33]. Очевидним є той факт, що найменший із братів, який встиг відчувати свіже повітря демократичної Європи під час відвідин у 1903 і 1905 роках Швейцарії, Австрії, Франції, не зміг змиритися з реаліями життя. Занадто багато випробувань випало на його долю.

Таким чином, роль трьох братів Шеметів у вирі визвольних змагань була трагічною та неоднозначною [Додаток У]. Володимир як депутат розчарувався у політиці Центральної Ради, Сергій разом із своєю партією хліборобів-державників підтримав гетьманський переворот, а Микола – став жертвою необдуманого політики нової української влади на місцях. Родина Шеметів варта поваги та пошанування. Брати Шемети були справжніми поборниками ідеї сильної, процвітаючої, самостійної України. Їхні погляди до сьогодні не втратили своєї актуальності.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи основні етапи нашої праці, котру ми почали ще на початку 2023 року, можемо сказати наступне. На жаль, відсутність неупереджених напрацювань стосовно братів Шеметів у царський та радянський період ускладнила нашу роботу на її початковому етапі. Втім, завдяки цілеспрямованому пошуку усіх доступних першоджерел, нам вдалося виконати основні завдання роботи.

Зокрема, серед біографічних даних найважче було дослідити мотивацію кінцевого шляху першого редактора газети «Хлібороб» – Миколи Шемета, чия постать певний час подавалася викривлено. Завдяки тісній співпраці з нащадками родини, попри їхнє проживання в іншій країні, нам вдалося не лише дійти до підкріпленої документально версії про самогубство наймолодшого брата, а й відтворити основну канву тих трагічних подій. Поєднуючи наші дані із записами родини, ми також ідентифікували та приблизно датували дві великі родинні світлина родини Шеметів, які були зафіксовані в нашому краї.

Не менш цікавою та ґрунтовною була наша праця над аналізом випусків газети «Хлібороб». Зазначимо, що в архіві Ганни Кревської збереглося лише репринтне видання першого випуску, оригінал якого знаходиться в бібліотеці Б.Грінченка. А в міському архіві та музеї натрапити на решту номерів не вдалося. З цією метою ми звернулися до електронної Наукової бібліотеки імені В.Вернадського, де у високій якості відскановано всі п'ять номерів першої україномовної газети, що вийшла в нашому місті. Під час тематичного та порівняльного аналізу ми зробили кілька таблиць та діаграму.

Зокрема, Таблиця 3.1. «Брати Шемети на тлі революційних подій у м. Лубни 1905 року» ілюструє, у яких умовах та на тлі яких історичних подій виходила в місті газета. Таблиця 3.2. «Тематичний поділ номерів» інформує про назви основних матеріалів та змістовну наповненість газети. А діаграма «Аналіз

тематичного наповнення газети «Хлібороб» №№1-5 за 1905 рік» містить статистичні дані про кількісний та якісний аналіз кожного випуску, які ми вперше виконали за двома ознаками: обсяг (кількість газетних шпальт) та тематика (п'ять головних проблем). Найважче було визначити тематичне спрямування того чи іншого матеріалу, адже часто він відповідав кільком показникам. Тому було розділено публікації за принципом «чого в кожній найбільше». Таким чином, вийшло п'ять основних тематичних векторів, які ми умовно поділили на такі групи: літературні публікації – 8%, офіційні документи – 16 %, новини місцеві – 16%, новини всеукраїнські – 26%, публіцистична аналітика – 34%.

Слід зазначити, що в діаграмі наведені узагальнені дані усіх п'яти номерів «Хлібороба». Але детально досліджуючи кожен із них, ми звернули увагу на динаміку тематичних змін. Якщо в першому номері основна частина присвячена офіційному документу – царському маніфесту та його тлумаченню, то вже у наступних номерах редакція приділяє більше місця новинам українським, а починаючи з третього номера, значну увагу приділяють новинам місцевим, які мають назву «Лубенське життя». Змінюється і характер публіцистичних матеріалів. Якщо в перших номерах газети це, власне, тлумачення термінів та положень Маніфесту, то в подальших номерах автори розгортають глибоку аналітику фактів та історичних подій на тлі загострення боротьби українців за свої права. При цьому незмінним лишається місце та обсяг літературного обрамлення видання – із номера в номер, у верхньому лівому куті, газету «Хлібороб» розпочинає один із патріотичних віршів, присвячених боротьбі українців за волю.

Дослідження першого україномовного видання на теренах підросійської України та детальний огляд життєпису братів Шеметів у поєднанні із їхньою громадською та політичною діяльністю стане в нагоді майбутнім пошуковцям та дослідникам, а віднайдені родинні світлини Шеметів стануть окрасою нашого шкільного музею. Сподіваємося, імена та постаті наших славних земляків – Володимира, Сергія та Миколи Шеметів – отримають подальше визнання не лише в нашому краї, а й на всеукраїнському рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адрес-календарі Полтавської губернії 1887-1906 pp. URL: <http://histpol.pl.ua> (дата звернення 25.08.2023).
2. Білий П. Лубни. Харків: Комуніст, 1971.
3. Бабенко Л. Українське питання на сторінках газети «Хлібороб». Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. 2018–2019. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/snote/article/view/2341/2452> (дата звернення 15.08.2023).
4. Ванцак Б. Козюра В. Рідний край. Лубни, 1993. 104 с.
5. Сторінка Лубенського краєзнавчого музею ім. Г. Стеллецького. URL: <https://www.facebook.com> (дата звернення 22.08.2023; 20.09.2023).
6. Крат П. Українська стародавність. Торонто, 1958.
URL: <https://diasporiana.org.ua> (дата звернення 19.08.2023).
7. Кревська Г. Шемети. Минуле. Хлібороб. *Вісник*. 2019. 12 листопада.
8. Кревська Г. Перший український депутат. *Вісник*. 2023. 5 липня.
9. Коваль Р. Лубни (1905 – 1914 роки): миттєвості історії. Миколаїв, 2020.
10. Коваль Р. Крізь павутиння змосковщення. К.: ІК «Холодний Яр», 2013. 352 с.
11. Коваль Р., Юзич Ю. Микола Міхновський. К.: ІК «Холодний Яр», 2021.
12. Коржик Р. Шемет Brazzers. URL: artefact.org.ua (дата звернення 19.08.2023).
13. Лівницька М. На грані двох епох.: Нью-Йорк, 1972.
URL: <https://diasporiana.org.ua> (дата звернення 28.08.2023).
14. Малярчук Т. Забуття. Львів: ВСЛ, 2016. 256 с.
15. Марусик Т. Місія «Хлібороба». *Україна молода*. 2011. 25 листопада.
16. Панченко О. Українська Австраліана: Полтавщина, Галичина, Боснія. Київ: Вид-во ім. Олени Теліги, 2014. 383 с.
17. Панченко О. Полтавська діаспора. Велика енциклопедія. Гадяч, 2021.

18. Панченко О. Слово з нагоди прийдешніх ювілеїв. URL: maidan.org.ua (дата

звернення 04.09.2023).

19. Панченко О. Слово з нагоди 150-ліття Павла Скоропадського.

URL: poltava.to (дата звернення 08.09.2023).

20. Петрів В. Спомини з часів української революції (1917-1921). URL:

<https://readukrainianbooks.com/4766-spomini-z-chasiv-ukrayinskoyi-revoljuciyi-1917-1921-vsevolod-mikolajovich-petrov.html> (дата звернення 12.09.2023).

21. Петренко Т. Брати-Шемети. *Вісник*. 2001. 7 листопада.

22. Пустосвіт Т. Брати-Шемети – патріоти і видавці першої україномовної газети «Хлібороб» на лівобережній Україні. *Зоря Полтавщини*. 2020. 16 лютого

23. Пустовіт Т. Видавці лубенського часопису «Хлібороб» у світлі архівних документів (1905–1908) // Потужна сила рідного слова. Полтава, 2005. 183 с.

24. Громадська Думка. Цифровий архів періодики. URL: <https://libraria.ua> (дата звернення 14.08.2023).

25. Рада. 1906-1909 рр. Цифровий архів періодики. URL: <https://libraria.ua> (дата звернення 17.08.2023).

26. Нова Рада 1917-1918 рр. Цифровий архів періодики. URL: <https://libraria.ua> (дата звернення 18.08.2023).

27. Сирота М. Перші українські – як брати Шемети започаткували аграрну партію, газету та навіть республіку. URL: Kurkul.com 2021. (дата звернення 18.09.2023).

28. Сидоренко Н. Потужна сила рідного слова: до 100-ліття виходу в світ перших українськомовних видань Східної України. Полтава: «Рік», 2005.

29. Сюдюков І. Мої предки з литовського роду ... *День*. 2019. № 94-95.

30. Хлібороб. 1905. – № 1–5. / Електронна бібліотека «Українка» НБУ В.Вернадського. URL: <http://oldnewspapers.com.ua> <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/00000533> (дата звернення 15 – 31.08.2023).

31. Шемет С. Микола Міхновський (Посмертна згадка). URL: hai-nyzhnyk.in.ua (дата звернення 19.08.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Команда «Кліо» – учасник Всеукраїнського конкурсу документального аматорського кіно «Українська революція: ретроспективний погляд через 100 років», березень 2023 р.

Конкурсна робота «Шемети – тіні минулого»

Додаток Б

Вечір історичного портрета «Історія крізь долі»

Виступ Ганни Кревської та Всеволода Кононенка, червень 2023 р.

Додаток В

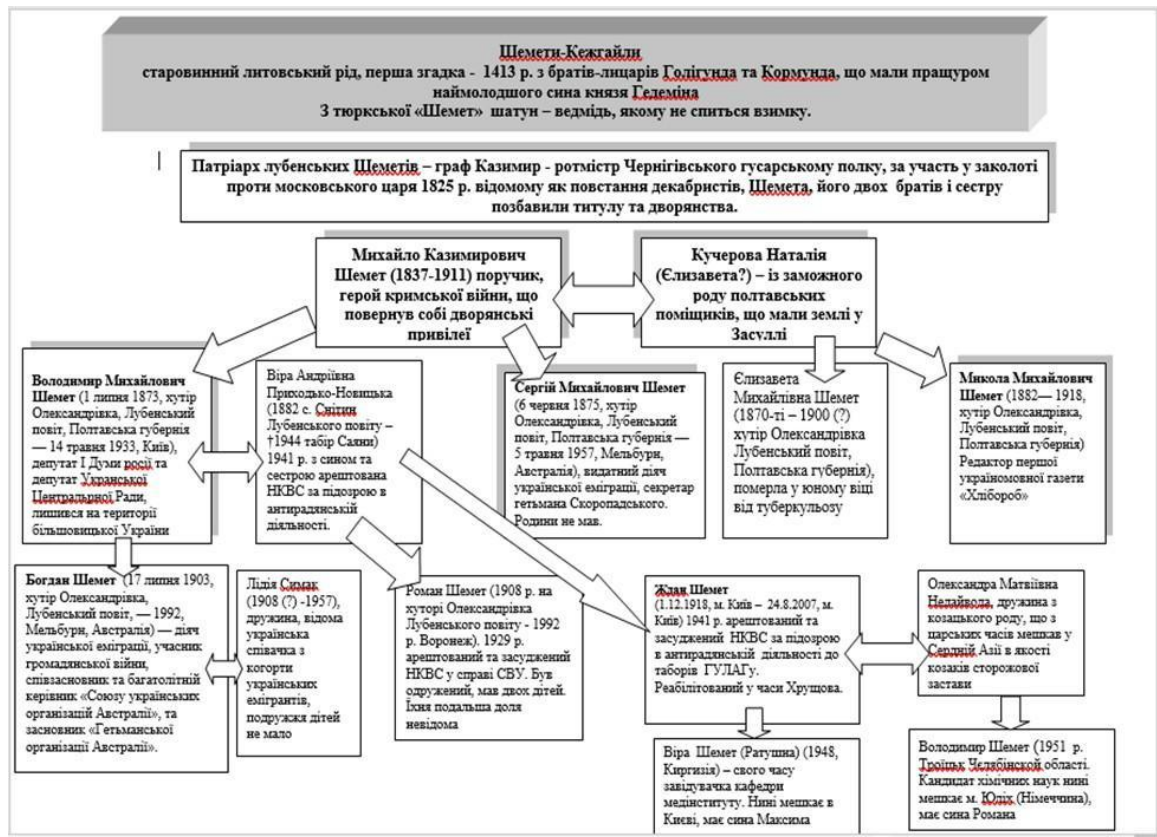
Виступ Всеволода Кононенка на конференції

«Брати Шемети – відомі діячі українського національного відродження»,
листопад 2023 р.

Додаток Г

Родовід Шеметів, складений автором

The collage features a central portrait of a man in a suit and tie. Surrounding the portrait are various newspaper clippings and text fragments. At the top, there is a headline that reads "The New York Times" and a sub-headline "The New York Times". Below the portrait, there is a large headline that reads "The New York Times" and a sub-headline "The New York Times". To the right of the portrait, there is a column of text that reads "The New York Times" and "The New York Times". At the bottom, there is a large headline that reads "The New York Times" and a sub-headline "The New York Times".

1. Літературні публікації – 8 %
2. Офіційні документи – 16 %
3. Новини мистецтв – 16 %
4. Новини всесвітності – 26 %
5. Публіцистична аналітика – 34 %

Досліджуємо тему видання, ми не змогли опинити особистість його редактора.

часослови на три черги був писаний Миколою, а його видав на світ друкарський будинок Миколи Шемели. Як і всі інші часослови, цей також замовляв саме Микола Шемелі, що для цього спеціально приїхав до Львова. Наймолодший Шемелі особисто провів чергу вночі, а старший Шемелі вранці. В ті часи це було все одно, що части на собі виходили.

Миколі першій із братів полюбився журналістський гніздечко. Вже 5 червня 1906 р. Іоаннський суд почне розслідування. Уже 5 червня 1906 р. Іоаннський суд почне розслідування. Уже 5 червня 1906 р. Іоаннський суд почне розслідування.

Іван Микола поєздирався до ректорської справи аж із по-
чатком Першої світової. У місті нікого ніяких перерви не по-
чинав виходити газета «Лубенские листки». У 1914 р. її редак-
цією очолює Микола Шемет. Після цього його слід зникав на
п'ять років. Початок революції застав Миколу в Лубнах, у вир-
ах війни трагічно загинув.

[illegible][illegible]

Велика подяка братів Шеметам, що вказали дитині і змозгли втілювати її. Хочеться і нам, мислячим, проголосити девіз з давніх: «Глинемось усі прихильників народу, усіх, хто бажав епохи улюблених, робилим подям, кичемось до сильної праці епохи мінної та надіаюваної на користь рідного краю».

Четвертє споминання тому Дядько української преси розглядає за випуску директори Інститутівських курсів журналістики в. В. Прохорова, який зазначив, що історично справедливість відіаювання цієї дитини 12 листопада та задроджувати заступу, після до президентів цього вказання його на державному рівні.

Утім, варто пам'ятати, що не кожний державний апарат, а український апарат, який не має належних підтримки. Тож припустимо, що в нашому Місті мена завоює першого українського видання поштованих на належному рівні. Політикодержавний тому є належний заклад, у якому в неважко.

Василюк КОНОНЕН
 учень Академічного півню ім. Братів Шем

Всеволод КОНОНЕНКО,
учень Академічного ліцею ім. братів Шеметів.

Додаток Е

Відкриття пам'ятної дошки на місці, де колись була редакція газети «Хлібороб»

Колись – Дім Шемета, а нині – Універмаг. Справа наліво: Борис Ванцак, поряд – син та онука Володимира Шемета – Ждан Шемет і його донька Віра Ратушна, письменник Володимир Малик, краєзнавець Валерій Козюра. Другий зліва – письменник Петро Лубенський, біля нього Віра Бутрим, 1990 р.

Додаток Ж

Володимир Жданович Шемет –
онука Володимира Михайловича Шемета, 2008 р.

Додаток К

Ідентифікована світлина родини Шеметів

Хутір Олександрівка, Лубенщина. Орієнтовно 1909 р.

На ганку сидять: внизу – Богдан Шемет (онук) та його дід – Михайло Шемет із сином Сергієм, під стіною – Володимир Шемет із сином Романом та дружиною Вірою. Поруч – її сестра (?). Вгорі стоїть у красивому строї, ймовірно, прийомна сестра Шеметів – Наталка. Чоловік сидить найвище – ймовірно, брат Віри – Микола Приходько.

Додаток Л

Ідентифікована світлина родини Шеметів

Хутір Олександрівка, Лубенщина. Орієнтовно 1910 р.

Зліва за столом сидять: брати Сергій та Микола Шемети, їхня сестра (рідна Єлизавета або прийомна – Наталка), зовиця Шеметів з роду Приходько – сестра пані Віри. Справа сидить Володимир Шемет з дружиною Вірою (вона у хустці) та двома синами: Богданом і Романом.

Додаток М

Лубенська жіноча єпархіальна гімназія

(зображення меморіальної дошки з фондів Лубенського краєзнавчого музею ім. Гната Стеллецького. Фото гімназії – поштова листівка п. XX ст.)

1892 года Мая 24 дня комъ Лубенской женской
Гимназии сооруженъ въ бытность Губернаторомъ
Татищева Попечителемъ учебнаго округа Василиемъ
Зерновъ почетной Попечительницей Е. Н. Скаржинской
городскаго Головы В. Е. Бѣляскаго заботами
попечительнаго совѣта состоящаго изъ председа-
теля А. П. Тимофѣева и членовъ А. С. Гудима
А. Ф. Крутнова Е. М. Каневцова С. К. Величко
И. И. Броведовскаго князя В. П. Мещерскаго К. П.
Бочкарева М. К. Шеметъ Д. Я. Куличевскаго
Г. Г. Кондратковскаго

Додаток П

Володимир Михайлович Шемет – старший із братів Шеметів, 1906 р.

Додаток Р

Депутати I Державної думи від Полтавщини

Володимир Шемет вгорі посередині, 1906 р.

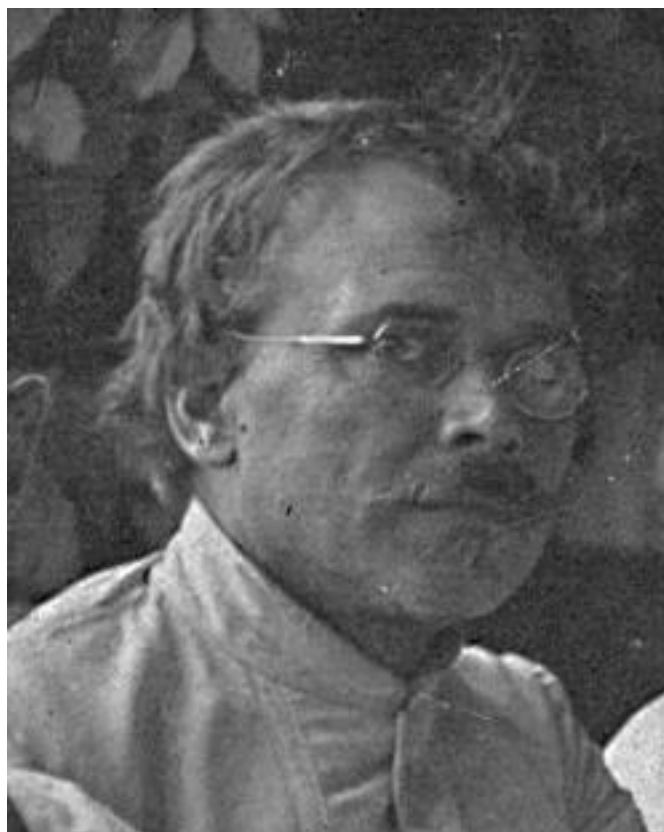
Додаток С

Сергій Михайлович Шемет – середній із братів Шеметів, 1910 р.

Додаток Т

Микола Михайлович Шемет – найменший із братів Шеметів, 1910 р.

Додаток У
Брати Шемети – патріоти, поборники української державності та
національної культури

